

ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ
імені Г.С. Костюка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць Інституту
психології імені Г.С. Костюка НАПН
України

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ
В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Том XIII. Випуск 1

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПСИХОЛОГІЇ:**

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том XIII

**ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ В УМОВАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

Випуск 1

Київ – 2016

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. –Том. XIII: Психологія розвитку дитини в умовах дошкільної та початкової освіти. – Випуск 1. – Харків : КЦ ФОП Іванової М.А. – 2016. – 154 с.

Головний редактор:
дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор *Н.В. Чепелєва*

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. *Н.В. Слободянік* (друкована версія),
канд. психол. наук, ст.н.с. *О.Л. Верник* (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Балл Г.О.*, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Каралуміка Л.М.*, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Смульсон М.Л.*, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; *Кокуя О.М.*, доктор психол. наук, професор; *Максимова Н.Ю.*, доктор психол. наук, професор; *Москаленко В.В.*, доктор філос. наук, професор; *Піроженко Т.О.*, доктор психол. наук, професор; *Швалб Ю.М.*, доктор психол. наук, професор; *Музика О.Л.*, канд. психол. наук, професор; *Кісарчук З.Г.*, канд. психол. наук, ст.н.с.; *Терещук А.Д.*, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); *Марек Палюх*, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); *Євген Глива*, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); *Роман Трач*, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); *Альфред Прінц*, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: Піроженко Т.О. (відповідальний редактор тому), доктор. психол. наук, професор; Хартман О.Ю. (відповідальний секретар тому). канд. психол. наук, ст.н.с.

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 1 від 28.01.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)*

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2016

ЗМІСТ

Іванова В.В. Динаміка та психолого-педагогічні засоби розвитку пізнавальних процесів в дошкільному віці	4
Корисєва О.Л., Хартман О.Ю. Можливості психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості дитини засобами інноваційних форм взаємодії	19
Коченгіна М.В. Аспекти розвитку дитини старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: улюблені іграшки й ігри сучасних дівчаток і хлопчиків	31
Лапіна М.Д. Психологічна характеристика професійних якостей особистості соціальних працівників	48
Ліннік О.О. Характеристика технології підготовки майбутнього вчителя до суб'єк-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи .	61
Рижкова О.С. Інноваційні технології навчання в сучасній школі	72
Савченко Ю.Ю. Статеве виховання дітей та підготовка їх до майбутнього суспільного та сімейного життя	81
Тітаренко С.А. Психологічні умови ефективного педагогічного спілкування вихователя дошкільного навчального закладу з дітьми	93
Теплюк А.А. Емпіричне вивчення емоційних переживань як чинника розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах сім'ї	102
Хомич О.О. Компоненти готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіа-освіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів	113
Швець О.М. Емоційна основа почуття власної гідності дитини ...	122
Шелег Т.В. Розвиток рефлексій у молодшому шкільному віці як передумова життєтворчості	133
Шпак М.М. Психологічний супровід розвитку емоційного інтелекту молодших школлярів	142

спрямування, їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності викристалізувана інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором.

Завдяки старанням педагогів-новаторів нових орбіт сягало мистецтво навчання і виховання, їм належать різноманітні відкриття. На новаторську педагогічну практику зорієнтовано і немало представників науки, які свої авторські програми реалізують у закладах освіти не як експериментатори, а як учителі і вихователі. У новаторській педагогіці багатогранно втілена творчість навчально-виховного процесу. Якщо наукова педагогіка розвине загальні закономірності і теоретичні проблеми виховання, то новаторська творить ефективні педагогічні технології.

Перед кожним із нас два шляхи: жити минулими заслугами, закриваючи очі на кардинальні зміни у світі, прирікаючи своїх учнів (і власних дітей) на життєвий неуспіх, або пробувати щось змінити у своєму ставленні до новітніх освітніх технологій. Гарно про це сказав І. Підласий: «Можна бездумно тужити за втраченими ідеалами, скаржитись на падіння духовності та вихованості, втрату людяності й моральності, загалом на життя і зовсім незвичну школу, але хід подій вже не повернути. Погрожувати поїздові, що стрімко віддаляються від перону, дозволено лише дітям».

Таким чином, одним з найважливіших стратегічних завдань сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Нові методології виховання підростаючої особистості / І. Д. Бех // Український соціум. — 2004. — № 1 (3).
2. Галатюк Ю. М. Педагогічні технології в контексті сучасної парадигми навчання / Ю. М. Галатюк // Імідж сучасного педагога. — 2001. — № 3–4.
3. Міхеєва О. І. Можливості використання елементів ТРВЗ у моральному розвитку дітей дошкільного віку / Міхеєва О. І. // Дошкільна, переддошкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи : матеріали першого міжнародного педагогічного конгресу (м. Одеса, 30 червня – 2 липня 2011 року). — Одеса : Абрикос Компані, 2011.
4. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун. — К. : [б.в.], 2007. — 144 с.

5. Сучасні педагогічні технології : навч. посібник / А.С. Нісімчук, О.Падалка, О.І.Шплак — К. : Просвіта, 2000. — 368 с.

REFERENS

1. Beh I. D. Novi metodologii vihovannja pidrostajuchoi osobistosti / I. D. Beh // Ukrains'kij socium. — 2004. — № 1 (3).
2. Galatjuk Ju. M. Pedagogichni tehnologii v konteksti suchasnoi paradigm navchannja / Ju. M. Galatjuk // Imidzh suchasnogo pedagoga. — 2001. — № 3–4.
3. Miheeva O. I. Mozhlivosti vikoristannja elementiv TRVZ u moral'nomu rozviti ditej doshkil'nogo viku / Miheeva O. I. // Doshkil'na, pereddoshkil'na ta pochatkova lanki osviti: realii ta perspektivi : materiali pershogo mizhnarodnogo pedagogichnogo kongresu (m. Odesa, 30 chervnya – 2 lipnya 2011 roku). — Odesa : Abricos Kompani, 2011.
4. Pometun O. I. Enciklopedija interaktivnogo navchannja / O. I. Pometun. — [b.v.], 2007. — 144 s.
- 5) Suchasni pedagogichni tehnologii : navch. posibnik / A. S. Nisimchuk, O.S. Padalka, O. I. Shpak — K. : Prosvita, 2000. — 368 s.

УДК [159.922.7:316.346.32-053.4]:316.362

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДГОТОВКА ЇХ ДО МАЙБУТНЬОГО СУСПІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Савченко Ю.Ю. кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка y.savchenko@kubg.edu.ua

Анотація. Процеси фемінізації підростаючого населення чоловічої статі дуже яскраво проявляються у сучасних умовах. Одна з причин, яка є основою цих негативних для суспільства явищ, є домінування жіночого впливу на виховання хлопчиків у сім'ї, дошкільному закладі, школі. Констатовано, що визначна роль у поліпшенні стану спроваджується щодо статевого виховання дітей і формування майбутнього сім'янина відводиться освіті. Завдяки навчальним, ігровим формам роботи засвоюються знання, формуються переконання дітей про величезну цінність сім'ї для суспільства і кожної людини зокрема. У статті покримлено першочергові завдання, розв'язання яких сприятиме успішній

організації в системі освіти статевого виховання дітей та підготовці їх до майбутнього суспільного та сімейного життя.

Ключові слова: дитина, стать, психологічна стать, статева ідентифікація, статева соціалізація, маскулінність, фемінінність, статево-рольова поведінка.

ПОЛОВОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ И ПОДГОТОВКА ИХ К БУДУЩЕЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ И СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Савченко Ю.Ю., кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры педагогики и психологии Педагогического института Киевского университета имени Бориса Гринченко

Аннотация. Процессы феминизации подрастающего поколения мужского пола очень ярко проявляются в современных условиях. Одна из причин, которая является основой данных негативных для общества явлений, выступает доминирование женского влияния на воспитание мальчиков в семье, дошкольном учреждении, школе. Констатировано, что основная роль в улучшении состояния дел по половому воспитанию детей и формированию будущего семьяниня отводится образованию. Благодаря учебным, игровым формам работы усваиваются знания, формируются убеждения детей про огромную ценность семьи для общества и каждого человека отдельно. В статье выделены первоочередные задания, решение которых поможет успешной организации в системе образования половового воспитания детей и подготовки их к будущей общественной и семейной жизни.

Ключевые слова: ребёнок, пол, психологический пол, половая идентификация, половая социализация, маскулинность, фемининность, пол-ролевое поведение.

GENDER EDUCATION OF CHILDREN AND PREPARATION OF THEM ARE TO THE FUTURE PUBLIC AND DOMESTIC LIFE

Savchenko Y. Y.

Annotation. The processes of femininost' of growing up population of gender of men very brightly show up in modern terms. One of reasons, that is basis of these negative for society phenomena, is prevailing of woman influence on education of boys in family, preschool establishment, school. In the world of modern science the necessity of the education differentiated, depending on sex, becomes clear on the early stages of preschool age. Forming of sexual authentication is a long biosocial process of choice and capture one of two models of sexual behavior, accepted in that social surroundings, where a child grows. It is established, that a prominent role in the improvement of the state of businesses in relation to gender education of children and forming of future family man is taken to education. gender education and gender

enlightening, education of courage and femininity, culture of mutual relations of boys and girls, are first-ever preparation of our children to their happy future of domestic life. And a basic role society must play herein. Exactly it must offer the system of coordinates of gender accordance of little boy and girl. Forming of the system of gender presentations envisages the presence of adequate standards for an inheritance, balanced and clear co-operation between men and women in the married life and program of correction influence on inadequate gender education. Due to educational, playing forms works are mastered knowledge, persuasions of children are formed about the enormous value of family for society and everybody in particular. Near-term tasks the decision of that will assist successful organization in the system of formation of gender education of children and preparation of them to the future public and domestic are distinguished in the article.

Key words: child, gender, psychological gender, gender identity, gender socialization, masculine, feminine, gender role behavior.

Загострення соціально-економічних суперечностей, різкі зміни суспільної свідомості висувають підвищенні вимоги до процесу формуванні гармонійної особистості. Умови самореалізації особистості значно ускладнилися, діапазон суспільних оцінок та очікувань розширився, урізноманітнілися бажані та допустимі способи поведінки. Дедалі більшого значення набуває здатність індивіда до нестандартних, нетипових рішень, своєрідність його активного пристосування до соціального середовища.

Вирішення завдань гуманізації суспільства потребує кардинальної переорієнтації наукових досліджень, при якій відбувається поворот до людини, до її особистості, індивідуальності, коли починають враховуватись не тільки її потреби і здібності, але і її якісна своєрідність як представника певної статі. Відсутність науково обґрунтovаних поглядів на статево-рольову і психосексуальну диференціацію особистості в ранньому дитинстві, десексуалізація дошкільного, шкільного і сімейного виховання привели до створення цілої генерації людей невизначеної статі, осіб з неадекватною психосексуальною орієнтацією, що позначилося, не в останню чергу, на моральній деградації сім'ї і суспільства в цілому, свідками якої ми зараз є.

Результати даного підходу проявилися дуже швидко: хлопчики виявилися недостатньо емоційно стійкими, витривалими, рішучими, сильними, а у дівчаток виявилась недостатність ніжності, сором'язливості, м'якості, терплячості.

Недостатньо уваги приділяється підготовці дитини до виконання тих специфічних обов'язків, які чекають на неї у майбутньому дорослому житті. Внаслідок, для багатьох з них тягар сімейних зобов'язань виявився важким, що призвело до збільшення конфліктних сімей, розлучень. Таким чином, неуважність до проблем статової соціалізації дітей, зумовила появу проблем для них самих та суспільства в цілому.

Процеси фемінізації підростаючого населення чоловічої статі дуже яскраво проявилися у сучасних умовах. Одна з причин, яка є основою цих негативних для суспільства явищ, є домінування жіночого впливу на виховання хлопчиків у сім'ї, дошкільному закладі, школі.

Негативно позначається на розвитку хлопчика безстатеве виховання у сім'ї, коли батьки не докладають зусиль для формування його повноцінної статової ідентичності, помилково вважаючи, що воно прийде само по собі. Наївність дитини до проблем статі заважає її нормальній адаптації до шкільного життя, зробить її предметом насмішок однолітків, іронії вчителів. Відчуття власної неповноцінності може викликати переживання дитини, затъмарити її наступне життя. Від ступеня та змісту якостей мужності багато буде залежати виконання різних соціальних ролей, а саме сімейних (чоловіка, батька).

У широкому сенсі стать – це сукупність тілесних, фізіологічних, поведінкових та соціальних ознак, на підставі яких індивіда вважають хлопчиком (чоловіком) або дівчинкою (жінкою).

Виділяють психологічну стать. Це поняття включає особливості переживань та поведінки у категоріях маскулінності і фемінінності (від лат. *masculinus* – чоловічий та *femininus* – жіночий), оцінюючих насамперед систему статевих ролей/ідентичностей.

Ранні наукові дослідження психологічної статі спиралися на уявлення про їх альтернативність (або маскулінність, або фемінінність). Згідно моделі С. Бем маскулінність та фемінінність є ортогональними (незалежними) характеристиками, сполучення яких представлені всередині кожної паспортної статі:

1. Маскулінний: високий рівень маскулінності та низький фемінінності;
2. Фемінінний: високий рівень фемінінності та низький маскулінності;
3. Недиференційований: низькі рівні маскулінності та фемінінності;
4. Андрогінний: високі показники фемінінності та маскулінності [7].

З останнім різновидом статі у сучасних західних культурах пов'язують більш високий рівень соціальної адаптивності та більш ефективну співлодіння зі стресовими переживаннями. Психологічна стать пов'язана

філогенетично та вроджено заданими статевими відмінностями психіки, але не ототожнюється з ними і є похідним «діалогу природного та культурного».

В українській мові поняття «стать» пов'язують з родовою належністю, біологічними характеристиками та сферою сексуальної поведінки, що суттєво ускладнює обговорення проблем, пов'язаних зі статтю.

Термін «гендер» вміщує ідею соціального моделювання та репрезентації статі у різних ситуаціях взаємодії. Стать і є гендер, тобто те, що відбулося із статтю у процесі її соціалізації.

Сучасна наука стверджує, що перші 5-6 років – це період, коли складаються найбільш глибокі шари психіки та особистості, у які найінтимнішим образом вплетена психосексуальна диференціація [1; 3; 4; 6].

Відмінності, які характеризують статевий диморфізм людського виду, поступово формується вже у пренатальному періоді. Насамперед, у обох ембріонів відмінні зрист і розвиток органів тіла. Відмінності ще більше помітні у новонароджених. Новонароджені чоловічої статі у середньому, згідно статистичних даних, важчі за дівчаток. Зрист хлопчиків дещо вищий. Спостереження свідчать, що у новонароджених дівчаток краще розвинений скелет.

В.С. Мухіна зазначає, що у дошкільному віці починається диференціація переваг гри, іграшок і пов'язана з цим обробка ігривих та знаряддевих дій. У грі проявляються психологічні особливості дітей як представника тієї чи іншої статі. Інтереси хлопчиків зосереджені на техніці, на змагальних іграх, у яких можна реалізувати свої домагання на перемогу, лідерство. Автор вважає, що у грі усередині формі реалізується інтерес до діяльності, яка пов'язана з чоловічими жіночими соціальними ролями [5].

Вчені припускають, що вихідні відмінності у темпераменті хлопчиків та дівчаток з раннього віку визначають, як, у що, і з ким вони грватимуть. В. Маккобі з обережністю підкреслює, що природні схильності доповнюють інлив соціальних факторів і взаємодіють з ними [8]. Дану точку зору підтверджує, наприклад те, що вже на другому році життя, тобто задовго до того віку, у якому проявляються переваги іграшок, пов'язаних зі статтю (за цими багатьох дослідників, 3-4 роки), хлопчики грають в енергійніші ігри, як дівчатка. На думку В.С. Мухіної, статева ідентифікація (поряд з ім'ям, домаганням на визнання, буття у минулому, реальному та майбутньому) є довгою історично складеною структурою самосвідомості. Статева належність, усвідомлення себе хлопчиком або дівчинкою – це перша категорія, у якій дитина починає усвідомлювати себе [5].

Майже з моменту народження дитини батьки орієнтують її на певну статеву роль, вчать хлопчика бути хлопчиком, а дівчину – дівчинкою, тим

самим сприяючи гармонійному розвитку особистості. Це виражається в одній навіть його колір свідчить про стать дитини, у підборі іграшок, в іграх, які пропонуються дорослими. У статевій ідентифікації дитини засвоєння зовнішніх атрибутів має суттєве значення. Дуже рано дитину заохочують наслідувати батька або маті, які становлять для малюка зразком, еталоном.

Дуже рано батьки заохочують у дитині ту поведінку, яка традиційно вважається відповідною її статі. Словом і справою у свідомість закладається система правил поведінки для хлопчиків. Хлопчиків раніше починають привчати до стриманості у прояві почуттів. У будь який зручній ситуації батько нагадує синові про те, як себе поводять справжні чоловіки. Іноді з метою виховання мужності батьки не помічають дратівливості сина, заохочуючи його агресивність.

Не існує єдиної думки з питання, чи передує становленню родової ідентичності ототожнення з батьками своєї статі. Деякі вчені вважають, що уявлення про стать передує ідентифікації з батьками. Вони є не єдиними джерелами родової ідентичності. Вплив інших дорослих, а особливо дітей, може виявитися визначальним у присвоєнні тілесних параметрів «Я» [2].

Таким чином, якими б не були процеси, за допомогою яких відбувається інтеріоризація даних уявлень, родова ідентичність є примітивною формою прийняття тілесного образу хлопчика або дівчинки, яка розвивається дуже рано.

У дошкільному віці зароджуються і розвиваються відмінності у спрямованості інтересів до спілкування у хлопчиків та дівчаток, виявляється так звана доброзичлива пристрасть до дітей своєї статі: хлопчик частіше обирає хлопчиків, а дівчинка – дівчаток. Розвивається самосвідомість і (як важливій стороні) усвідомлення себе як хлопчика, чоловіка або як дівчинки, жінки.

Зразки чоловічої та жіночої поведінки стають структурними компонентами самосвідомості дитини насамперед через безпосередні прояви старшого покоління чоловіків та жінок. Дитина хоче орієнтуватися на цінності своєї статі. У першу чергу маля з'ясовує відмінності між чоловіком і жінкою в одній та манері себе поводити.

Окрім того, стереотипи чоловічої поведінки входять у свідомість дитини через безпосереднє спостереження за поведінкою чоловіків, які її оточують. Кожен з батьків несе ціннісні орієнтації своєї статі: душевність, чуттєвість, емоційність властиві жінкам; сміливість, рішучість, самовладання – ознаки чоловічого початку.

Діти наслідують все: форми поведінки, які є корисними, прийнятними для оточуючих, так і асоціальні; стереотипні форми поведінки дорослих, які найчастіше є шкідливими і асоціальними звичкам (лайка, бійки). І хоча хлопчики

ще не використовують ці «символи мужності» у своїй практиці, але вже вносять їх у свої сюжетні ігри.

У сім'ї діти, як правило наслідують тих близьких, які є представниками тієї статі, що і дитина. У повній сім'ї дитина орієнтується на батьків, і головне: хлопчик – на батька. Хлопчик свій вибір батька аргументує тим, що він теж чоловік і має бути схожим на чоловіка. При цьому він виражає захоплення саме чоловічими чеснотами батька. У багатодітних сім'ях хлопчик може обрати для наслідування старших братів.

В.С.Мухіна зазначає, що у дошкільному віці діти забарвлюють специфікою своєї статевої ролі відношення до дорослого. Реакції дорослого на ці прояви підтверджують дитину у правильності стилю її поведінки, або коригують, або захищують ту чи іншу поведінку. У різних культурах традиційно існує свій стиль чоловічої та жіночої поведінки. Дитина, яка належить до певної культури, присвоює стиль своєї статі у тому віці, коли вона ще не дає собі відповіді, що ж означає цей стиль [5].

У світі сучасної науки стає зрозумілою необхідність диференційованого, в залежності від статі, виховання на ранніх етапах дошкільного віку. Формування статевої ідентифікації – довгий біосоціальний процес вибору та оволодіння однією з двох моделей статевої поведінки, прийнятих у тому соціальному оточенні, де росте дитина.

Мабуть, ніхто не зможе заперечити, що статеве виховання дитини найефективніше тоді, коли воно є об'єктом багатьох впливів: сім'ї, дитячого садка, школи та інших соціальних інститутів. Сім'я в цьому аспекті має найголовніше значення. Адже саме тут дитина засвоює суспільну мораль, норми і правила поведінки, уроки взірцевих стосунків між батьками, навчається підчувати, розуміти, поважати інших людей.

Проте основну функцію у статевій просвіті дітей має взяти на себе дошкільний заклад і школа, оскільки вони мають можливості в організації і провадженні такої важливої і водночас актуальної навчально-виховної роботи.

Як відомо, нормою психосексуального розвитку особистості і набуття нею настання періоду статевого дозрівання елементарних знань про будову тіла, статеві органи, вагітність і народження дітей. Т. Говорун, Б. Ворник, досліджуючи цю проблему в Україні, наводять цікаві дані про відповідність інань дітей педагогічним вимогам. За їх спостереженнями, понад 80% дітей у 6-8-річному віці не змогли знайти необхідні слова для правильного пояснення статевого розвитку дівчинки і хлопчика. Навіть ті з них, хто мав хоч найменше уявлення про функціонування жіночого та чоловічого організму, в поясненні відповідних питань часто вживали вульгаризми і почувалися досить ніяково [2].

Про фактичну поінформованість дітей у питаннях статі свідчать результати нашого соціологічного дослідження. До 7 років знання про відмінності статі отримали 61% дівчаток і 52% хлопчиків. Опитування матерів засвідчило, що більшість дітей цього віку запитує про це. Напевно, решта отримує інформацію поза сім'єю. Приблизно 60% матерів повідомили, що діти цікавляться своїм народженням. Але більшість дітей не називають батьків джерелом такої інформації.

Частина педагогів і батьків вважає, що питаннями статевого виховання має займатися сім'я. Однак надій на те, що такі функції візьме на себе сім'я, немає. Виправдовуються. Батьки стверджують, що не знають, як знайомити дітей з таємницями статі, що і коли розповідати: особистий досвід недостатній. Навіть там, де джерел достатньо, батьки все одно ж ухиляються від бесіди, бо їм важко переступити через власний психологічний бар'єр сором'язливості.

До питань статі діти дошкільного віку дуже часто виявляють пізнавальний інтерес. Запитуючи і вислуховуючи відповідь, дитина лише з'ясовує для себе, якую обставину. ЇЇ цікавлять причинно-наслідкові стосунки в природі і серед людей. Завдяки правдивій і доступній для її сприймання інформації спростовуються цинічні вигадки дітей, зростає довіра між дитиною і дорослими. Батьки мають враховувати, що в цьому віці хлопчики і дівчатка переважно не мають досвіду спільної діяльності. Тому необхідно організовувати й формувати в них здатність розподіляти обов'язки з урахуванням загального позитивного результату.

Визначна роль у поліпшенні стану справ щодо статевого виховання дітей і формування майбутнього сім'янина відводиться освіті. Завдяки навчальним, ігровим формам роботи засвоюються знання, формуються переконання дітей про величезну цінність сім'ї для суспільства і кожної людини зокрема.

Насамперед, виділимо першочергові завдання, розв'язання яких сприятиме успішній організації в системі освіти статевого виховання дітей та підготовці до майбутнього суспільного та сімейного життя.

Зміст статевого виховання в дошкільному навчальному закладі має містити такі важливі питання:

- поняття сім'ї, її місце в соціумі, права й обов'язки членів сім'ї, взаємодопомога в сім'ї, наступність поколінь, сімейні традиції;
- статеві відмінності в природі та в людському суспільстві;
- розподіл обов'язків у сім'ї з урахуванням індивідуальних нахилів і вмінь під час виконання певної роботи;
- чоловічі й жіночі ролі.

Слід пам'ятати, що статеве виховання і статева просвіта, виховання мужності й жіночності, культури взаємин хлопчиків і дівчаток – це найперша

підготовка наших дітей до їх щасливого майбутнього сімейного життя. І головну роль у цьому має відігравати суспільство. Саме воно повинне пропонувати систему координат психосексуальної відповідності маленького хлопчика та дівчинки. Формування системи статевих уявлень передбачає наявність адекватних зразків для наслідування, збалансовану та чітку взаємодію між чоловіками та жінками в подружньому житті і програму корекційного впливу на неадекватні статеві прояви.

Вже починаючи з 4 - 5 років дитина може виявляти сексуальну цікавість «пожирати очима» оголені тіла. Така поведінка, такі імпульси, що немовби порушують мораль та цноту» – цілком природне явище навіть щодо найнижчих істот. Ревніве прагнення залисти в постіль до батьків, іноді надмірні, майже чуттєві пестощі деяких дітей медики називають почуттям протичного потягу дитини до рідної людини до протилежної статі. Це, по суті, прояв так званої любові до тіла, бажання задовольнити свій статевий інстинкт. Мати для хлопчика – найперша жінка, хоча це може бути й тітка, старша сестра. Ставлення дитини до тіла інших, як і до свого власного, далеко неоднозначне. Нам не здається застарілим поняття сором'язливість, бо саме завдяки їй людина здатна дотримуватися пристойності в жестах, одязі, поведінності, розмові, а отже, і в стилі свого життя.

Маленькі діти не розуміють, що значить соромитися, тому вони спокійно роздягаються, коли їх купають мати чи батько. Але в період статевого дозрівання вони забороняють дорослим заходити до ванної кімнати, коли миються. Отже, правила цнотливості диктують вік дитини. Щодо нашого досвіду, то на підставі численних спостережень ми дійшли висновку, що мати, родина взагалі не повинні розвивати в дитині передчасне й надмірне почуття сором'язливості. Впродовж 4 – 5 років бажано, щоб дитина якомога більше ходила роздягнена, купалася, бігала, гравася, тобто сповна користувалася благами природи. Згодом дитина сама, з допомогою дорослих, виробить свої правила поведінки. Ці правила зумовлюють не традиції, а, скоріше, темперament дитини, вона виросте флегматичною або емоційною, легковажною або серйозною, пристосуванцем або незалежною, товариською чи схильною до самотності, вона буде рано захоплюватися «любовними іграми» або залишиться байдужою до них.

Діти 6 – 7-річного віку можуть мати почуття так званого дитячого кохання. Ця дуже своєрідна форма сексуальності часто залишається непоміченою чи навіть прихованою. Туга, безсоння, брак апетиту, мовчазність, неуважність можуть бути наслідком саме тих неусвідомлених душевних страждань. Ці переживання майже не позначаються на поведінці дитини, однак їх можна вважати першою прикметою любові. В дітей ці почуття особливі, тому батьки

повинні бути чутливими й тактовними щодо таких часто скроминущих перевживань. Потрібно мати на увазі два таких моменти:

— між сексуальною поведінкою дітей різних статей є чітка різниця. У дівчаток еротизація відбувається пізніше. Цим можна пояснити, що онанізм у подальші роки частіше спостерігається в хлопчиків;

— незалежно від того, що переважає в сексуальній поведінці дитини онанізм, потяг до наготи, тенденція виставляти на показ своїх статеві органи, сором'язливість, сексуальні ігри, любовні почуття, - усе це спостерігається доволі часто, але проявляється в різних дітей по-різному. Дорослі мають бути чуйними, володіти певною грамотною інформацією та пристосовуватися до своїх дітей, зважаючи на те психічне навантаження, яке зазнає дитина в період пробудження сексуальних почуттів.

Замість терміну «сексуальне виховання» професор П. Дебрей – Річен вводить термін «поінформованість». На його думку, непоінформований, замкнутий, несміливий, нерішучий – це кандидат на всілякі розлади, аж до сексуальних спотворень. Ось чому як батьки, так і діти, повинні бути поінформовані про цю «заборонену» галузь. Однак ці знання не повинні подаватися, як це роблять у деяких журналах, у вигляді організованої непристойності або сексуального збудження. Дитяча сексуальність буває дуже різна як за формою, так і за моментом її прояву, а тому батькам слід прислухатися до висновків спеціалістів:

— у дитини зароджується велика цікавість до будови статевих органів та їх ролі в процесі розмноження, взаємостосунків між чоловіком і жінкою. Іноді можна помітити ревніве зацікавлення батьківською опочивальнюю, куди заходять батьки, або до їх ліжка;

— дитина рано починає розуміти, що сексуальність – це щось окреме, особливе, про що ніхто не говорить. Звідки така зрозуміла стриманість та природна сором'язливість багатьох дітей? Але дитина має у своєму розпорядженні паралельну інформацію (інші діти, журнали, фільми, довідники тощо);

— існує тверде переконання, що відомості з питань еротики шкідливі. Звичайно, якщо вони подаються грубо, псевдонауково, якщо сексуальність подається як щось гайдке, брудне та низьке, така інформація тільки травмує дітей. Але ж буває, що самі дорослі трактують ці питання нетактовно, керуючись емоціями та спогадами про власне дитинство;

— розмови про сексуальність хвилюють дітей незалежно від форми, в якій вони пропонуються. Можливо, що обмін такою інформацією в дитячому середовищі – найприродніше явище.

Існує кілька правил, якими можна керуватися в статевому вихованні дітей:

— до 12 – річного віку статева поінформованість належить батькам та близьким, що батьки їм вибирають. Ці відомості слід узгоджувати з темпераментом, допитливістю, запитаннями та сором'язливістю кожної дитини; інформація має подаватися тактовно і правдиво й спрощено. Дорослі не повинні ухилятися від відповідей, запитань, а відповідати слід просто і доступно;

— дитину потрібно інформувати поступово, додаючи кожного разу нові відомості. Але є діти, які фактично ніколи й ні про що не розпитують. У такому разі нічого поспішати: ви ніби уклали мовчазну угоду з дитиною, яка, можливо, одержує інформацію з того, що ви торкаєтесь у розмові мимохідь. Наприклад, ви розповідаєте, що знайома чи родичка вагітна, а через деякий час родила, що пологи минули щасливо і в сім'ї росте здорове малю. Якщо дитина спитає, що таке пологи, слід відповісти: «Це момент, коли дитина виходить із животика матері». Якщо для дитини це відкриття, і на вас поспілються інші запитання, слід розповісти про реальні фізіологічні явища. Форма розповіді має відповідати вікові та розумінню дитини;

— коли дитина підростла, вдома вона має знайти різноманітну літературу з цих питань. Дорослі й діти обмінюються думками, і цей обмін поліпшить взаєморозуміння між батьками й дитиною, сприятиме зародженню атмосфери моральної чистоти і сором'язливості, чого найчастіше дотримується сама дитина;

— між 9 – 14 років дитина має отримати всю інформацію стосовно статі для подальшого щасливого життя в даній сфері буття кожен має право на вибір власної долі.

Після сексуального поінформування найважче засвоюється те, що стосується людської душі: любовні захоплення, перемоги, чи, навпаки, поразки, всілякі подарунки, якими можна привернути увагу коханої людини, не втрачаючи самоповаги.

Кохання схоже на мистецтво, воно не може існувати само по собі або само собою, а тільки через вплив на почуття. Любов не підкоряється інструкціям. Ось чому гармонійний шлюб – то важкодоступний ідеал, але прагнути до нього необхідно.

Список використаних джерел

1. Гарбузов В.И. Психотерапевтическая коррекция нарушенний полоролевого поведения при неврозах у детей и подростков / Виленин Исаакович Гарбузов // Психика и пол детей и подростков в норме и патологии.– Л.: ЛПМИ, 1986. – С. 61–65.

2. Говорун Т.В. Батькам про статеве виховання дітей / Т.В. Говорун. О.М. Шарган. – К.: Рад. школа, 1990. – 160 с.
3. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии / Виктор Ефимович Каган. – М. Педагогика, 1991. – 256 с.
4. Колесов Д.В. Беседы о половом воспитании / Дмитрий Васильевич Колесов. – М.: Педагогика, 1986. – 160 с.
5. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учеб. для студ. вузов / Валерия Сергеевна Мухина. – 5-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2000. – 456 с.
6. Репина Т.А. Проблема полоролевой социализации детей / Татьяна Александровна Репина. – М.: Изд-во Моск. психолого-социального института. – М. 2004. – 288 с.
7. Bem S.L. Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-schematic children in a gender -schematic society // Signs: Journal of Women in Culture and Society. 1983. Vol.8. №4
8. Maccoby E. The psychology of sex differences / E. Maccoby, C. Jacklin. – Stanford Univ. Press, 1974. – 634 p.

REFERENCES

1. Garbuzov V.I. Psihoterapevticheskaja korrekcija narushenij polorolevogo povedenija pri nevrozah u detej i podrostkov / Vilenin Isaakovich Garbuzov // Psihika i pol detej i podrostkov v norme i patologii.– L.: LPMI, 1986. – S. 61–65.
2. Govorun T.V. Bat'kam pro stateve vihovannja ditej / T.V. Govorun, O.M. Shargan. – K.: Rad. shkola, 1990. – 160 s.
3. Kagan V.E. Vospitatelju o seksologii / Viktor Efimovich Kagan. – M. Pedagogika, 1991. – 256 s.
4. Kolesov D.V. Besedy o polovom vospitanii / Dmitrij Vasil'evich Kolesov. – M.: Pedagogika, 1986. – 160 s.
5. Muhina V.S. Vozrastnaja psihologija: fenomenologija razvitiija, detstvo, otrochestvo: ucheb. dlja stud. vuzov / Valerija Sergeevna Muhina. – 5-e izd., stereotip. – M.: Akademija, 2000. – 456 s.
6. Repina T.A. Problema polorolevoj socializacii detej / Tat'jana Aleksandrovna Repina. – M.: Izd-vo Mosk. psihologo-social'nogo instituta. – M. 2004. – 288 s.
7. Bem S.L. Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-schematic children in a gender -schematic society // Signs: Journal of Women in Culture and Society. 1983. Vol.8. #4
8. Maccoby E. The psychology of sex differences / E. Maccoby, C. Jacklin. – Stanford Univ. Press, 1974. – 634 p.

УДК 373.1:159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ДІТЬМИ

Тітаренко С.А., доцент, кандидат педагогічних наук, доцент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

3.12-bumer-007@rambler.ru

Анотація. В статті здійснено аналіз досліджень з проблеми педагогічного спілкування вихователя дошкільного навчального закладу з дітьми. Охарактеризовано основні функції педагогічного спілкування: інформаційна, пізнавальна, організація діяльності, обмін ролями, співпереживання, самоутвердження, інтегративно-компенсаторна. Обґрунтовано стилі ставлення вихователя до дітей дошкільного віку: позитивно-стійке, позитивно-пасивне, нестійке, відкрито-негативне, пасивно-негативне. Виокремлено умови ефективного педагогічного спілкування педагога з вихованцями. Зазначено перспективи подальших пошуків у проблемі дослідження, що полягають у визначені форм, методів і прийомів організації педагогічного спілкування не лише в дитячому, а й в батьківському колективах.

Ключові слова: педагогічне спілкування, вихователь дошкільного закладу, дошкільник, функції педагогічного спілкування, стилі ставлення вихователя до дітей, умови ефективного педагогічного спілкування.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ С ДЕТЬМИ

Титаренко С.А., доцент, кандидат педагогических наук, доцент Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

Аннотация. В статье проведен анализ исследований по проблеме педагогического общения воспитателя детского сада с детьми. Охарактеризованы основные функции педагогического общения: информационная, познавательная, организация деятельности, обмен ролями, сопереживание, самоутверждение, интегративно-компенсаторная. Обосновано стили отношения воспитателя к детям дошкольного возраста: позитивно-устойчивый, позитивно-пассивный, неустойчивый, открытно-негативный, пассивно-отрицательный. Выделены психологические условия эффективного педагогического общения педагога с воспитанниками. Указаны перспективы дальнейших поисков по проблеме исследования, что заключаются в